

DESCOPERIRI FEUDALE TIMPURIU ÎN TÎRGOVIȘTE, CARTIERUL SUSENI

LUCIANA MUSCA și TIBERIU I. MUSCA

Pină cu cîțiva ani în urmă feudalismul timpuriu în Nord-nord-vestul Munteniei, respectiv pe teritoriul județului Dimbovița, era ilustrat prin două monede de bronz descoperite pe teritoriul municipiului Tîrgoviște¹ și două așezări, Buciumeni și Voinești menționate în monografia dedicată culturii Dridu². În cursul anilor 1972—1973 a fost recuperat un depozit de unelte, arme și podoabe ce se încadrează într-un interval de timp cuprins între sfîrșitul epocii bronzului și secolul al XVIII-lea³. Printre piesele recuperate se află și mai multe piese ce aparțin perioadei în discuție⁴.

Pe parcursul anilor ce au urmat s-au mai efectuat cîteva descoperiri fortuite s-au rezultatul unor cercetări sistematice cum sînt cele de la Băleni Români⁵, Butimanu⁶, Cornești⁷, Finta⁸, Fîntînele⁹ și altele.

Reluarea cercetărilor în cartierul Suseni din municipiul Tîrgoviște în cursul anului 1979 cu scopul delimitării așezărilor din secolele II—III și IV—V e.n., în două puncte de pe strada N. Bălcescu, au dus la descoperirea unor materiale izolate (N. Bălcescu 181), și a unui complex

¹ N. Constantinescu, Cr. Moisescu, *Curtea Domnească din Tîrgoviște*², Ed. Meridiane, Buc., 1969, p. 5 ; N. Stoicescu, Cr. Moisescu, *Tîrgoviște și monumentele sale*, Buc., 1976, p. 7 ; *Tîrgoviște file de monografie*, Tîrgoviște, 1977, p. 47.

² Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu, Contribuții la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român*, Buc., 1967, pl. XXX, nr. 42 și 117.

³ I. Oancea, în *Scripta Valachica*, 1973, pp. 109—129.

⁴ Ibidem, p. 116—119.

⁵ *Săpături efectuate de Luciana Musca (1973—1974) în colaborare cu Tiberiu I. Musca în anii 1978—1981.*

⁶ *Materiale păstrate în colecția Școlii Generale din com. Cojasca și cercetări de teren efectuate de T. I. Musca și P. Diaconescu în iunie 1979.*

⁷ P. Diaconescu, I. Gheorghe, în *Valachica, Studii și cercetări de istorie*, 10—11, 1978—1979, Tîrgoviște, 1979, p. 451—453.

⁸ *Materiale descoperite în spatele G.A.S.-ului din localitate de inginerul geolog Gheorghe Ungureanu în urma unui sondaj pedologic. Mulțumim și pe această cale pentru materialele recuperate și bunăvoința de a ni le ceda spre publicare.*

⁹ *Descoperite în iunie 1979 în urma unei cercetări de teren, în două puncte imediate de la SV de sat, de către T. I. Musca și P. Diaconescu.*

de locuire cu un bogat și variat material ceramic, dezvelit în curtea din fața Școlii Generale nr. 4. Această din urmă descoperire va face obiectul studiului de față.

În cele șase secțiuni și cinci casete săpate în cursul campaniilor din anii 1979—1980 în locul amintit mai sus, stratigrafia indică o locuire feudală intensă în secolele XIV—XVII, surprinsă în toate secțiunile, locuire care a deranjat sau a distrus parțial sau total complexele mai timpurii, prefeudale sau feudale timpurii. În aceste condiții nu se poate vorbi de un strat de cultură specific uneia sau alteia din epocile amintite (prefeudal și feudal timpuriu), sporadice materiale aparținând acestora apărând la baza stratului de cultură din secolul al XIV-lea.

Locuința feudală timpurie surprinsă în campania din 1979 în secțiunea S II și caseta C1 își are nivelul de pornire de sub nivelul feudal din sec. XIV—XV, la $-0,54$ și respectiv $-0,60$ m (în pantă) de la nivelul actual de călcare, adâncindu-se cu $-0,80$ m față de nivelul de săpare. Subliniem de la început faptul că secționarea complexului a relevat existența a două faze. O primă fază (luind de jos în sus) este reprezentată de un bordei, iar cea de a doua corespunde unei etape când locuința părăsită, probabil din cauza incendiului care a distrus-o, devine groapă menajeră.

Pereții bordeiului coboară în pantă spre interior. Urmele părții superioare ale locuinței incendiate s-au păstrat într-o masă de pământ negru afinat, amestecat cu cărbune, cenușă și bucăți de chirpic cu amprente de păioase și nuiete. Această depunere atinge grosimea de cca. 8 cm, în zonele de centru și marginale. În colțul NNE-tic al bordeiului a fost descoperit cuptorul din bolovani mari de riu, cu vatra de cca. $0,75 \times 0,90$ m ce se adâncea cu 0,6 m față de nivelul de călcare (podea), cu partea superioară prăbușită. Pe vatră și în zona învecinată s-au descoperit mai multe fragmente de vase, de lupe și de zgură de fier. Podeaua bordeiului era simplă, bătătorită. Nu au fost descoperite urme de pari, în schimb cantitatea mare de cărbune rezultat din combustia unor birne masive sugerează prezența tălpilor de lemn (*Fig. 1*).

Inventarul complexului de locuire este sărăcăcios, constind în cea mai mare parte din ceramică la care se adaugă bucățile de zgură de fier și de lupe, un fragment de prăsea din os, de cuțit și un fragment de mărgea din sticlă albastră irizată. Ceramica recoltată din bordei prezintă un aspect unitar și aparține aceleiași perioade. Pasta utilizată la confecționarea vaselor (lut cu nisip și microprundiș), tehnica de modelare a acestora (roata înceată) și arderea oxidantă este comună tuturor formelor, indiferent de categoria în care au fost incluse, așa încît o grupare a lor a fost posibilă numai în funcție de decor.

Primei categorii, care este reprezentativă, îi aparțin vasele cu decor incizat. Formele designează în exclusivitate oala fără toartă cu profile variate. În funcție de profilul buzei, de înclinația acesteia și de arcuirea corpului vasului au putut fi distinse variante și subvariante cu mențiunea că starea fragmentară a materialului ceramic nu a permis și reconstituirea mai presisă a trăsăturilor acestora.

O primă variantă Ia include vasele de dimensiuni mici și mijlocii cu umerii mai dezvoltăți, gîtul scurt sau abia marcat. Buza este evazată

Fig. 1

oblic pe umărul vasului și prezintă un profil simplu, țesit oblic sau orizontal (*Pl. 1/3, 2/2, 3; 6/1*). Cea de a doua variantă *Ib* cuprinde vasele de dimensiuni mijlocii și mari (vase de provizii), cu umerii prelungi, cu diametrul maxim în general la mijlocul vasului, gîtul scurt, buza arcuită spre exterior, cu marginea țesită oblic sau rotunjită. În cadrul acestei variante au putut fi stabilite mai multe subvariante după cum urmează: *Ib1* vase cu buza mai dezvoltată, ușor lătită și puternic evazată; corpul vasului se îngustează ușor spre fund (*Pl. 1/1*); *Ib2* vase ovoidale (formă preponderentă) cu buza ușor lătită în jumătatea superioară, sugerînd o ușoară profilare; cu marginea țesită oblic (*Pl. 2/4*); *Ib3* cu aceeași formă dar cu buza scurtă și marginea rotunjită (*Pl. 3/1*); sau *Ib4* cu marginea țesită oblic și arcuită spre exterior (*Pl. 5/2; 7/1, 2*); *Ib5* cu buza înaltă țesită oblic și evazată (*Pl. 4/1, 2*) și *Ib6* cu buza ușor profilată și marginea țesită oblic (*Pl. 4/3*).

Gama motivelor ornamentale se reduce la două elemente principale — linia orizontală și în val incizată, frecvent asociată în diferite combinații. Decorul evoluează imediat de sub gît sau de pe gît pînă spre partea inferioară a vasului. În ordinea frecvenței, cel mai des întîlnit este decorul realizat din benzi de linii incizate, dispuse alternativ cu cîte una sau două benzi de linii în val, uneori dispuse ușor spre stînga, care evoluează pînă spre mijlocul vasului urmate de benzi succesive de linii orizontale (*Pl. 1/1; 4/1, 2; 2/3, 4*), sau numai benzi de linii orizontale alternînd cu benzi de linii în val (*Pl. 4/3; 5/2*). La patru vase decorul este constituit numai din linii orizontale incizate (*Pl. 2/2; 3/4; 7/1, 2*); iar în alte trei apar numai benzi de linii în val alternînd cu spații libere (*Pl. 1/3; 3/1, 6*). Un vas prezintă un val incizat, alternînd cu spații libere; bandă în val și benzi de linii orizontale (*Pl. 6/1*); iar jumătatea inferioară a unui vas este decorată cu benzi de linii orizontale alternînd cu spații libere (*Pl. 8/2*). Într-un singur caz apar benzile de linii în val care se întretaie formînd „ochiuri” (*Pl. 1/2*).

Cea de a doua categorie include ceramica cu decor lustruit, reprezentată doar de patru vase fragmentare. Rețin atenția cîteva constatări referitoare la aspectul general al materilului ceramic atribuit acestei categorii. După cum am mai arătat, pasta utilizată este aceeași cu cea a vaselor din categoria cu decor incizat (lut cu nisip și microprundiș), cu deosebirea că suprafața vaselor din categoria a doua este acoperită cu un strat de lut fin. Vasele sînt arse la cărămiziu închis la suprafață, avînd miezul cenușiu-negru. În ceea ce privește modelarea vaselor se constată utilizarea unor tipuri diferite de roți de mînă, de la roata înceată la roata perfecționată. În sfîrșit o ultimă constatare se referă la decor, precizînd că în această categorie au fost incluse și vasele care din punct de vedere morfologic și tehnic se leagă de vasele cu decor lustruit, prezintă de asemenea suprafața acoperită de un strat subțire de lut fin și lustruit, însă un lustru dispus uniform pe toată suprafața și fără să se organizeze într-un decor propriu-zis. Această categorie de vase este lucrată la roata de mînă perfecționată. Formele designează și în cazul de față cel puțin două subvariante după cum urmează: oale cu două torți, II a, ovale în secțiune, care evoluează de sub buză pe umăr și oale fără toarte, II b, cu fundul drept, umerii prelungi și diametrul maxim

la mijloc (*Pl. 9/1-2*). Buza fragmentului din prima categorie, cît și a fragmentelor nedecorate este în general înaltă ușor evazată, cu marginea teșită oblic (*Pl. 3/2 ; 6/2*) sau rotunjită (*Pl. 6/3*).

Decorul este constituit din linii verticale lustruite dispuse neregulat care evoluează pînă mai jos de mijlocul vasului (*Pl. 6/2 ; 9/2*), într-un singur caz liniile lustruite sînt urmate de patru linii incizate alternînd cu spații libere între ele (*Pl. 9/1*).

În sfîrșit, ceramica atribuită celei de a doua faze, respectiv de umplere, cuprinde și aceasta oale fără toarte lucrate la roata rapidă (*Pl. 2/1, 3/3*) și la roata înceată (*Pl. 5/1, 8/1*), confecționate din pastă cu mult nisip și micropundiș și sînt arse oxidant, sau numai cu nisip fin și arse, în acest caz, la negru (*Pl. 8/1*). Categoria lucrată la roată rapidă este reprezentată de vase cu diametrul maxim la umeri sau la mijloc, cu gîtul scurt, buza puternic evazată și ușor rotundjită cele incluse de noi în subvarianta Ic1 (*Pl. 2/1*) sau mai puțin evazată și prevăzută cu o șanțuire, cele din subvarianta IC2 (*Pl. 3/3*). Vasele lucrate la roata înceată, incluse în subvarianta IC3, prezintă diametrul maxim la mijloc, buza arcuită oblic spre exterior și teșită (*Pl. 5/1*). Categoriei a doua îi aparțin mai multe fragmente ce provin de la același vas, prevăzut cu un strat subțire de slip ars la negru (subvarianta IIC), care ilustrează o oală cu diametrul maxim la mijloc, umărul ușor profilat, buza îngroșată și rotunjită în afară (*Pl. 8/1*). Decorul este constituit din linii orizontale succesive incizate peste care se suprapune o bandă de linii în val incizat dispus în fhirlandă, urmate de linii orizontale succesive (*Pl. 5/2*) care evoluează pînă spre fundul vasului. Un singur fragment de vas prezintă decorul lustruit (*Pl. 8/1*), format din linii verticale care evoluează de sub gît pînă spre mijlocul vasului.

Analiza de ansamblu a inventarului ceramic relevă anumite particularități care se impun a fi prezentate și care dau o notă de particularitate descoperirilor prezentate de noi. O primă precizare se referă la absența unor specii, tehnici, forme și elemente de decorare și în acest sens remarcăm absența speciei fine cenușii, a ceramicii modelate cu mîna, a speciei cu cioburi pisate și a amforidrioanelor. De asemenea este de consemnat absența unor elemente de decor cum sînt : creștăturile pe buze, linii verticale incizate, decorul lustruit în rețea, mărcile de olar și altele. În plus aici predomină formele ovoidale cu buzele înalte al căror prototipuri se regăsesc în etapele anterioare în cadrul culturii Ipo-tești-Ciurelu-Cîndești.

Să vedem în continuare ce analogii prezintă materialul ceramic prezentat mai sus. Menționăm faptul că majoritatea analogiilor pe care le vom prezenta se referă în primul rînd la formă și mai puțin la decor. Astfel, formele încadrate de noi în varianta Ia își găsesc analogii la

Bratei¹⁰, Bucov-Tioca¹¹, Comana²¹, Brășăuți¹³, Bogdănești¹⁴, Dridu¹⁵, Epureni-Vaslui¹⁶, Obîrșia Nouă¹⁷, Vădeni-Murgeni¹⁸, Aegyssus¹⁹ ș.a.; cele din subvarianta Ib1 la Aegyssus²⁰, Bogdănești²¹, Bucov Tioca²², Comana²³ ș.a.; cele din subvarianta Ib2 la Blandiana²⁴, Bratei²⁵, Bucov-Rotari²⁶, Fedești²⁷, Comana²⁸, Izvoare Bahna²⁹ ș.a.; cele din subvarianta Ib3 la Bogdănești³⁰, Bratei³¹, Comana³², Dodești³³, Maglavit³⁴ ș.a.; cele din subvarianta Ib4 la Bratei³⁵, Brășăuți³⁶, Galciuca³⁷, Izvoare Bahna³⁸, Obîrșia Nouă³⁹, Verbița⁴⁰ ș.a.; cele din subvarianta Ib5 la Aegyssus⁴¹, Bogdănești⁴², Bratei⁴³, Galciuca⁴⁴, Obîrșia Nouă⁴⁵ ș.a.; în fine cele din subvarianta Ib6 la Bucov-Tioca⁴⁶, Izvoare Bahna⁴⁷ ș.a. În sfîrșit ceramica încadrată în categoria a doua își găsește analogii mai mult sau mai puțin apropiate în așezările de la Bucov⁴⁸.

¹⁰ Eug. Zaharia, *Populația românească în Transilvania în secolele VII—VIII (cimitirul nr. 2 de la Bratei)*, Buc., 1977, fig. 5 3 urna M. 40.

¹¹ M. Comșa, *Cultura materială veche românească (Așezările de la Bucov-Ploiești)*, Buc., 1978, fig. 69 6.

¹² I. Glodaru, Fl. Costea, I. Ciupea, *Comana de Jos, Așezări de epocă dacică și prefeudală*, 1980, fig. 76 7.

¹³ V. Spinei, D. Monah, in *Memoria Antiquitatis*, II, 1970, fig. 17 5-6.

¹⁴ N. Ciucă, V. Palade, G. Coman, in *Memoria Antiquitatis*, III, 1971, fig. 4 7.

¹⁵ Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu...*, fig. 50 9.

¹⁶ D. Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic în secolele V—XI*, Iași, 1978, fig. 52 7.

¹⁷ Oct. Toropu, *Romanitatea tîrzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976, fig. 36 9.

¹⁸ D. Gh. Teodor, in *Carpica*, II, 1969, fig. 26 3, 7.

¹⁹ A. Opait, A. Sion, I. Vasiliu, in *Materiale și cercetări arheologice, A XIV-a sesiune anuală de rapoarte*, Tulcea, 1980, p. 27, fig. 9 4.

²⁰ Ibidem, fig. 9 2.

²¹ N. Ciucă, V. Palade, G. Coman, *op. cit.*, fig. 4 5.

²² M. Comșa, *op. cit.*, fig. 43 7, *punct Tioca, casa 6*.

²³ N. Glodaru, Fl. Costea, I. Ciupea, *op. cit.*, fig. 74 5.

²⁴ K. Horedt, in *Dacia*, NS, 1966, fig. 12 8.

²⁵ Eug. Zaharia, *Populația românească...*, fig. 20 8, urna M 4.

²⁶ M. Comșa, *op. cit.*, fig. 65 3, *punct Rotari*.

²⁷ Gh. Coman, in *SCIV*, 20, 1969, 2, fig. 11 4.

²⁸ I. Glorau, Fl. Costea, I. Ciupea, *op. cit.*, fig. 76 9.

²⁹ I. Mitrea, in *Carpica*, XII, 1980, pl. XXXVI 22.

³⁰ N. Ciucă, V. Palade, G. Coman, *op. cit.*, fig. 4 1.

³¹ Eug. Zaharia, *op. cit.*, fig. 14 6, urna M.39.

³² I. Glodariu, Fl. Costea, I. Ciupea, *op. cit.*, fig. 73² și 74 5.

³³ D. Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic...*, fig. 52 6.

³⁴ Oct. Toropu, *op. cit.*, pl. 9 2.

³⁵ Eug. Zaharia, *op. cit.*, fig. 21 4, urna M 62.

³⁶ V. Spinei, D. Monah, *op. cit.*, fig. 17 2.

³⁷ Oct. Toropu, *op. cit.*, pl. 8 3.

³⁸ I. Mitrea, *op. cit.*, pl. XXXVII/4.

³⁹ Oct. Toropu, *op. cit.*, fig. 36/16.

⁴⁰ D. Berciu, in *Materiale*, VI, 1959, fig. 7/5.

⁴¹ A. Opait, A. Sion, I. Vasiliu, *op. cit.*, fig. 9 1.

⁴² N. Ciucă, V. Palade, G. Coman, *op. cit.*, fig. 4 3.

⁴³ Eug. Zaharia, *Populația românească...*, fig. 15 3 m. 40 și 21 4 m. 62.

⁴⁴ Oct. Toropu, *op. cit.*, pl. 8 2, 4.

⁴⁵ Ibidem, fig. 36/16.

⁴⁶ M. Comșa, *op. cit.*, fig. 52 4, *bordei 1*.

⁴⁷ I. Mitrea, *op. cit.*, pl. XXXVI/22.

⁴⁸ M. Comșa, *op. cit.*, p. 85—91.

Analogiile prezentate aici, respectiv datarea lor, permit încadrarea materialelor din semibordei la sfârșitul secolului VIII și în prima jumătate a secolului IX.

În fine, ultimul lot de ceramică, respectiv cea aparținătoare fazei de umplere, își găsește analogii după cum urmează: forma încadrată de noi în subvarianta Ic1 la Bucov-Tioca⁴⁹, Dridu⁵⁰, Comana⁵¹, Orlea⁵² ș.a.; cea încadrată în subvarianta Ic2 la Făcăi⁵³, Galiciuica⁵⁴ ș.a., iar ultima formă (Ic3) din prima categorie la Băiceni⁵⁵, Bratei⁵⁶ ș.a. În sfârșit vasul încadrat în subvarianta IIc își găsește analogii ca formă și tehnică de execuție în așezarea eponimă a culturii Dridu⁵⁷.

Analogiile prezentate permit datarea materialelor aparținând fazei de umplere în a doua jumătate a secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea.

Din cele prezentate anterior rezultă o altă observație și anume faptul că materialele descoperite în semibordei nu-și găsesc analogii, toate luate la un loc, într-o așezare, ci aproape fiecare formă apare în alt complex sau altă așezare. De asemenea se remarcă faptul că cele mai bune analogii apar, cum s-a văzut pe parcurs, în zona subcolinară a arcului carpatic, dar nu numai acolo. Deși modeste cantitativ prin varietatea de forme a căror prototipuri, după cum am mai afirmat, se regăsesc în etapele anterioare, sec. VI—VII în cadrul culturii Ipotești-Cîndești, prin vastele analogii pe care le prezintă, pe aproape tot teritoriul țării, materialele descrise mai sus, sint, credem, suficient de reprezentative pentru atribuirea lor culturii vechi românești.

Sperăm ca scurta noastră intervenție să contribuie la o mai bună cunoaștere a culturii vechi românești, ținând cont de cele arătate în introducere și anume lipsa de pînă acum în documentarea arheologică a unor astfel de materiale, respectiv complexe din acest spațiu geografic⁵⁸.

⁴⁹ Ibidem, p. 71, fig. 56/1.

⁵⁰ Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu...*, pl. 20'8.

⁵¹ I. Glodariu, Fl. Costea, I. Ciupea, *op. cit.*, fig. 75'1, 76'2.

⁵² Oct. Toropu, *op. cit.*, fig. 36'8 (— pl. 16'7).

⁵³ Ibidem, fig. 36/68.

⁵⁴ Ibidem, pl. 8'4.

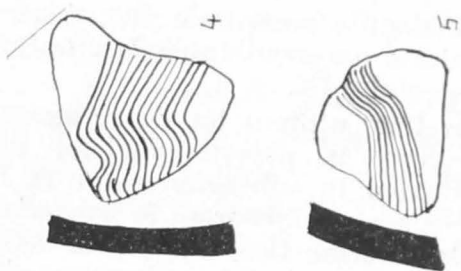
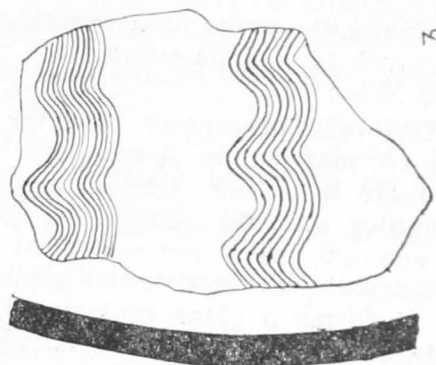
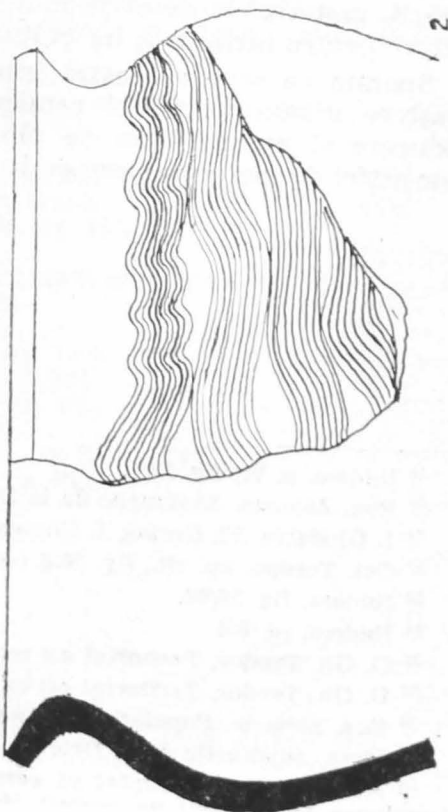
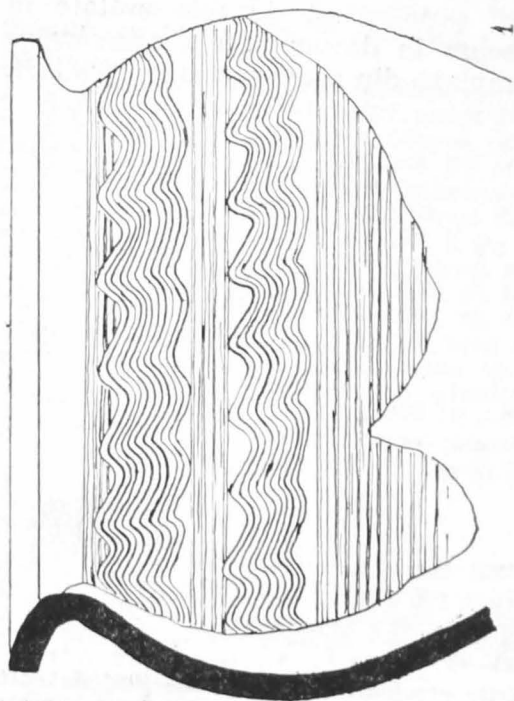
⁵⁵ D. Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic...*, fig. 54'6.

⁵⁶ D. Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic...*, fig. 54'6.

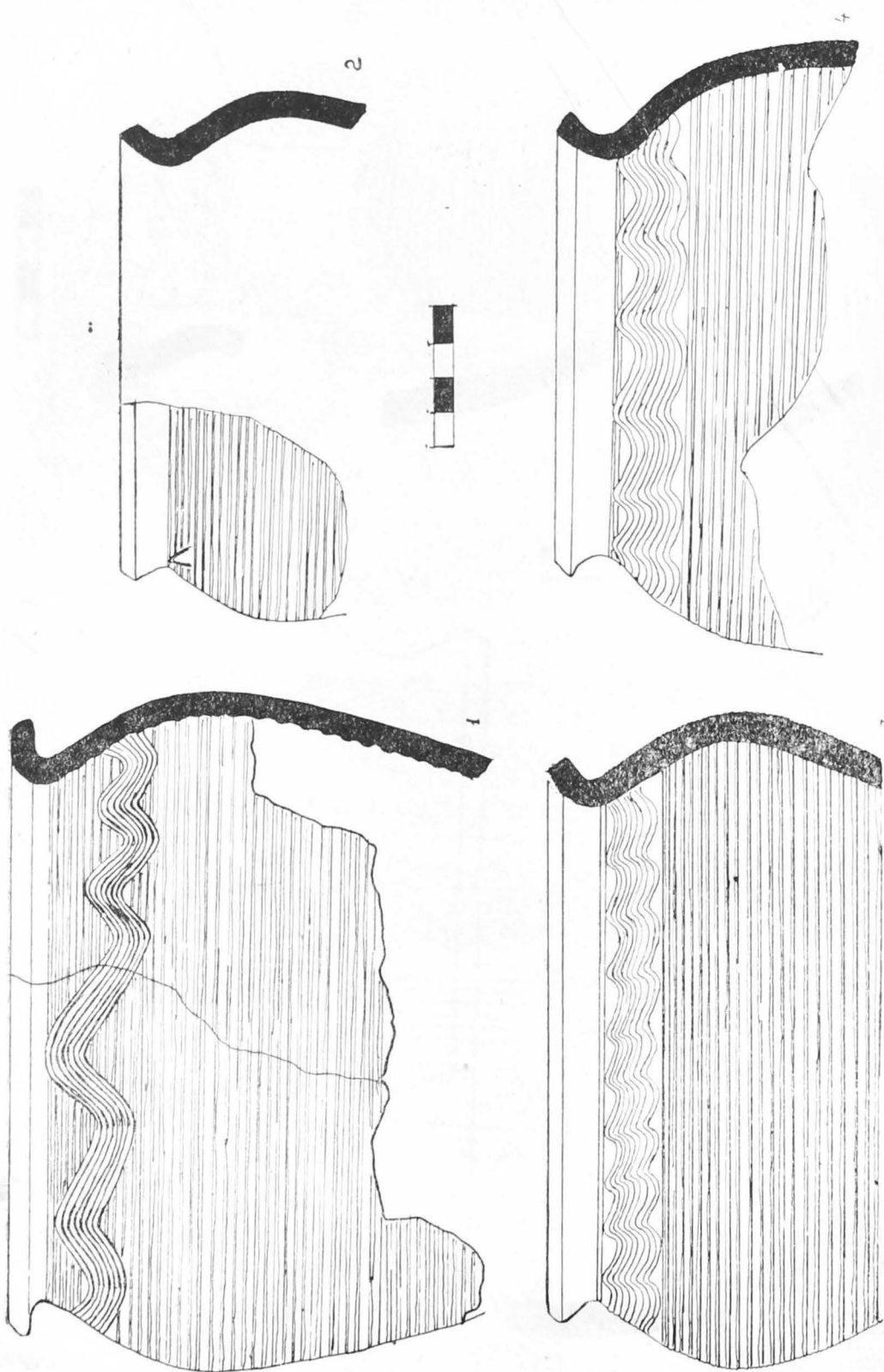
⁵⁷ Eug. Zaharia, *Populația românească...*, fig. 15'5, urna M.21.

⁵⁸ Idem, *Săpăturile de la Dridu...*, p. 85—89.

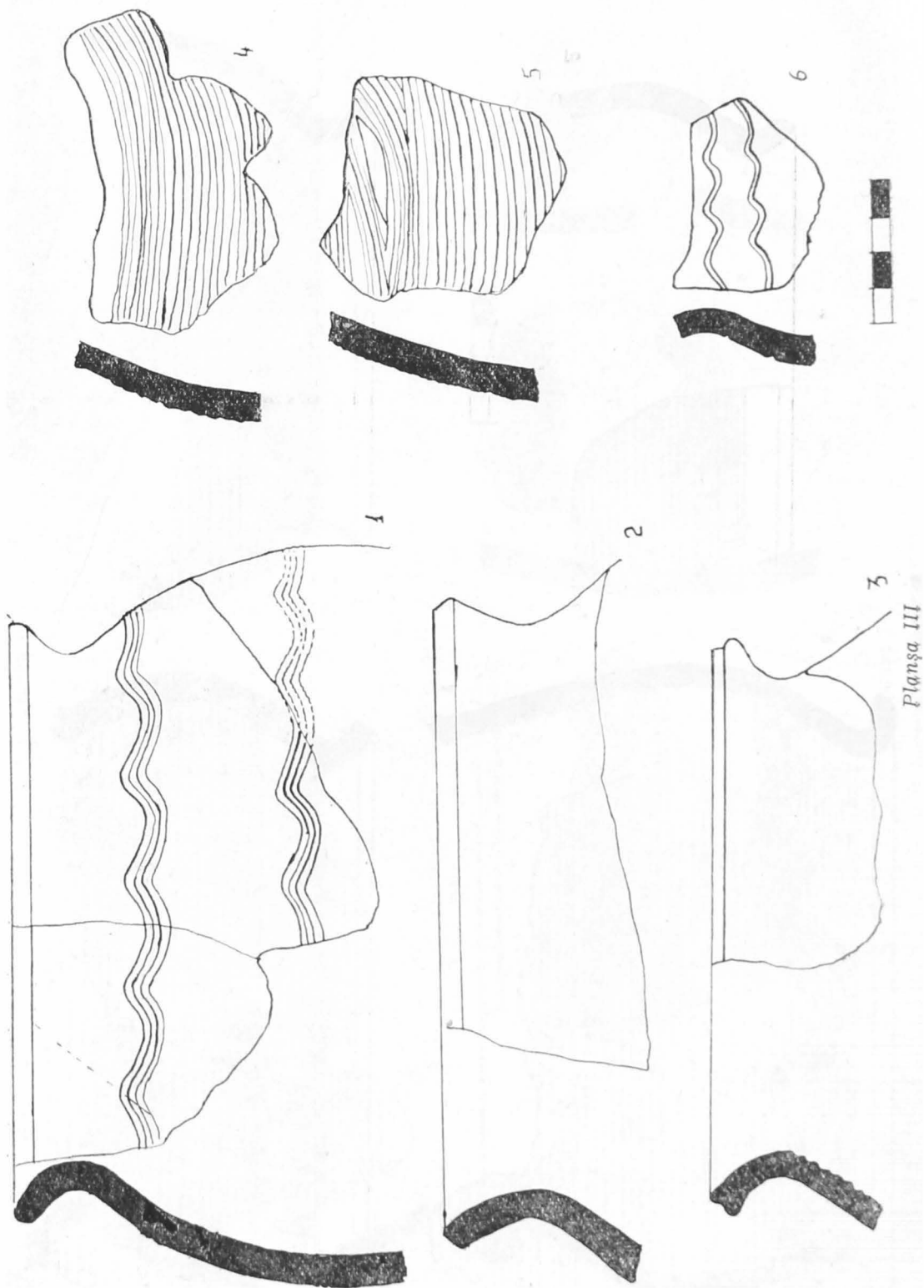
⁵⁸ *Avem în vedere faptul că cercetările efectuate în anii 1965—1966 de către R. Gioglovan la Voinești nu permit atribuirea fortificației de pămînt feudalismului timpuriu sau dezvoltat. Nemarcarea materialelor le face greu utilizabile; la toate acestea se mai adaugă și lipsa unui plan de săpătură corect întocmit.*

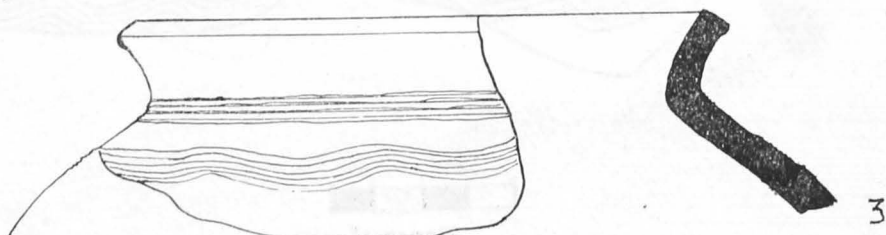
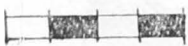
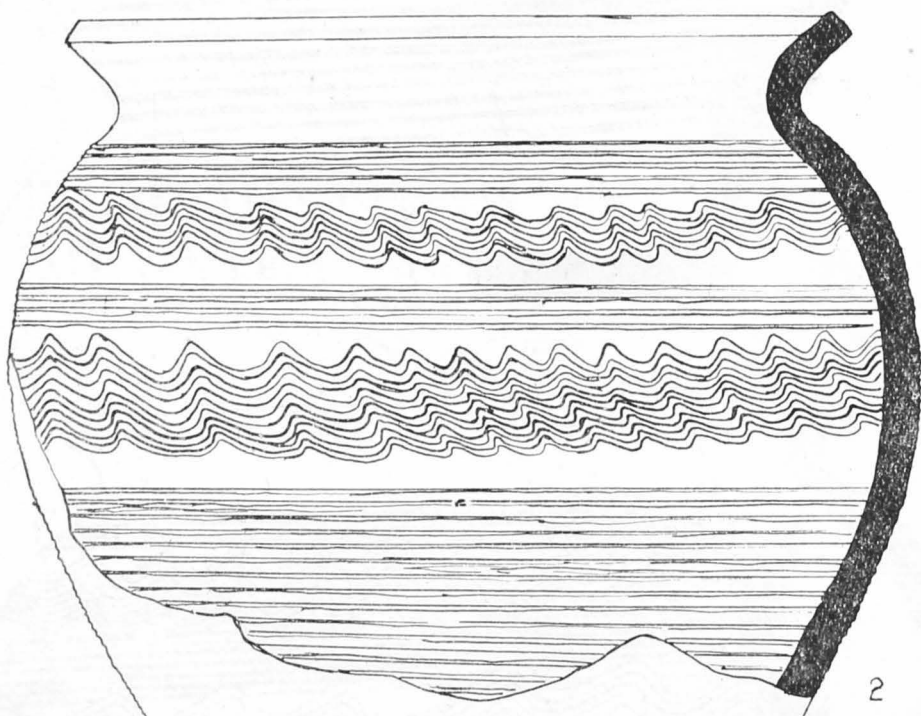
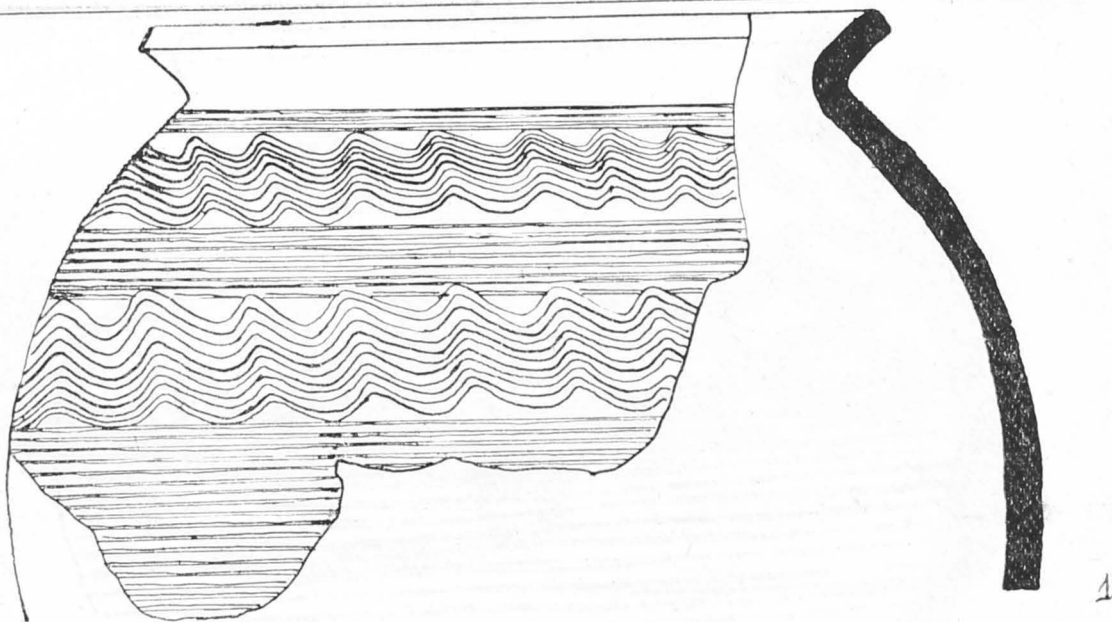

Planşa I

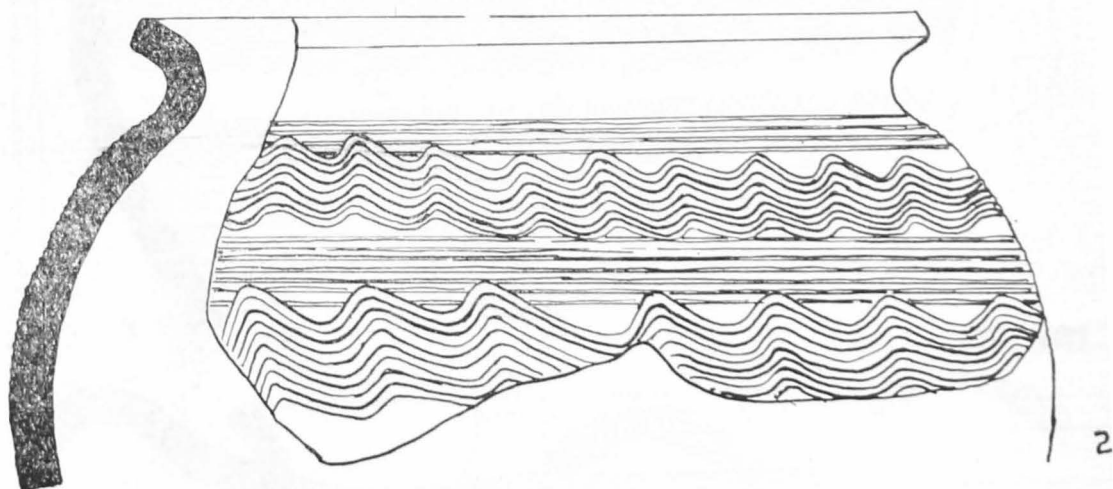
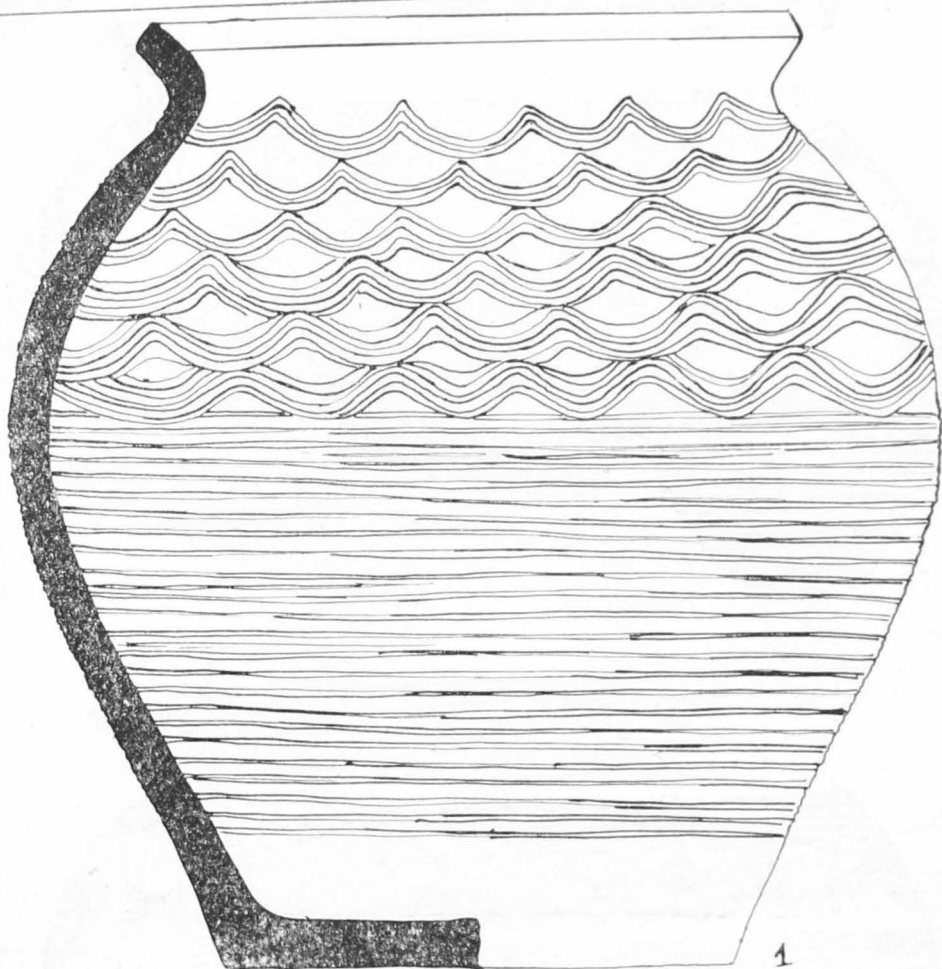

Planșa II

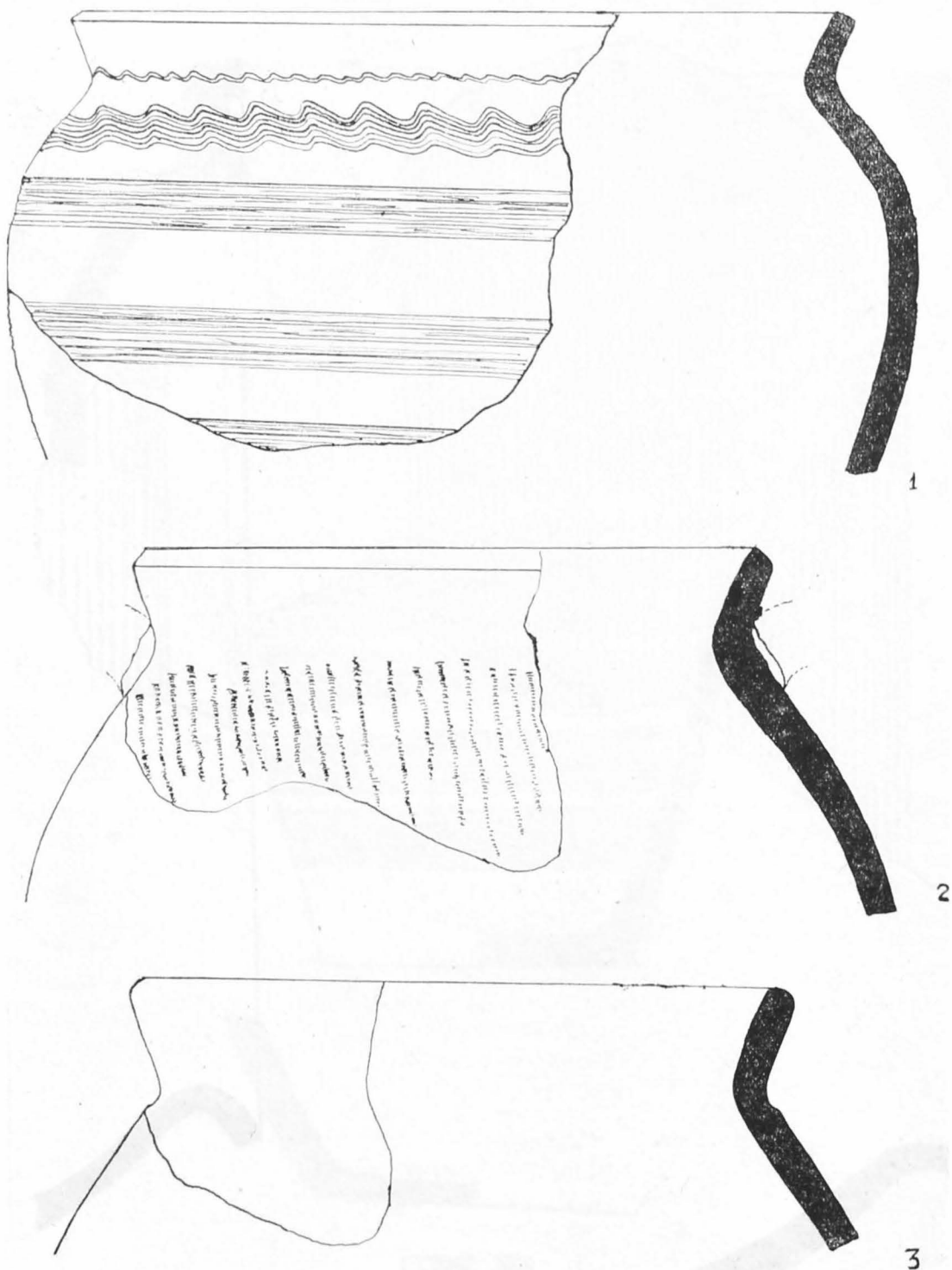

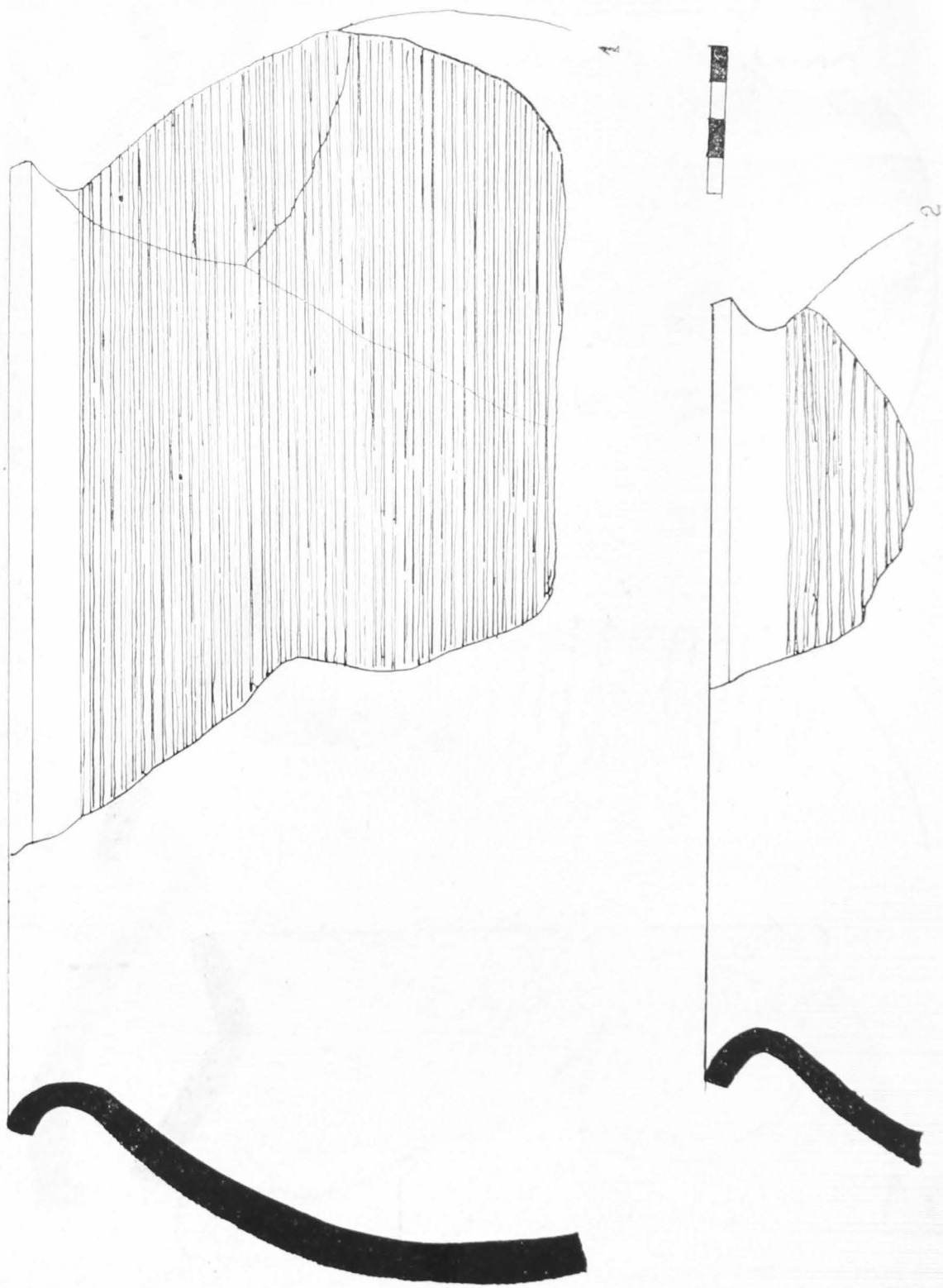
Planșa IV

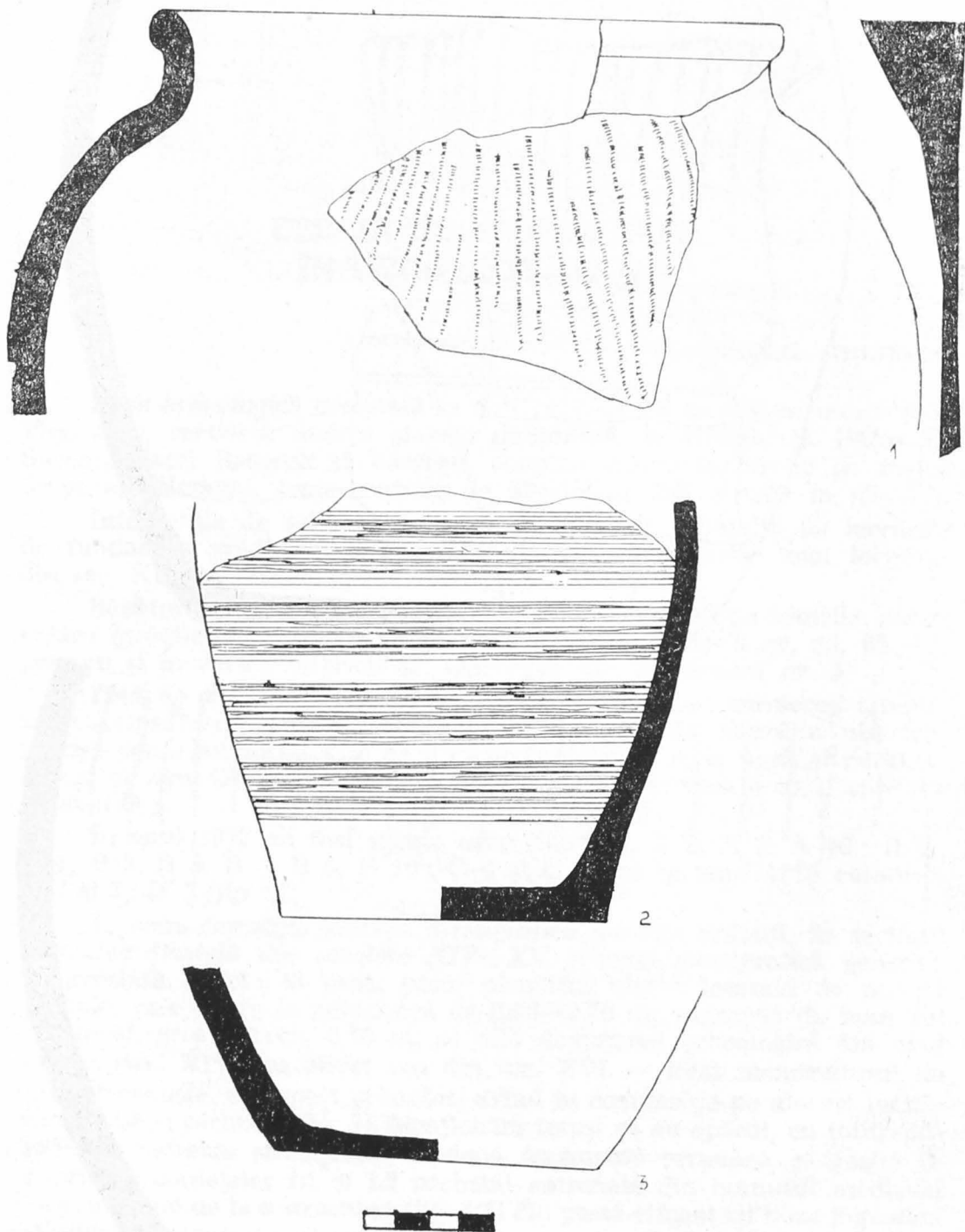

Planșa V

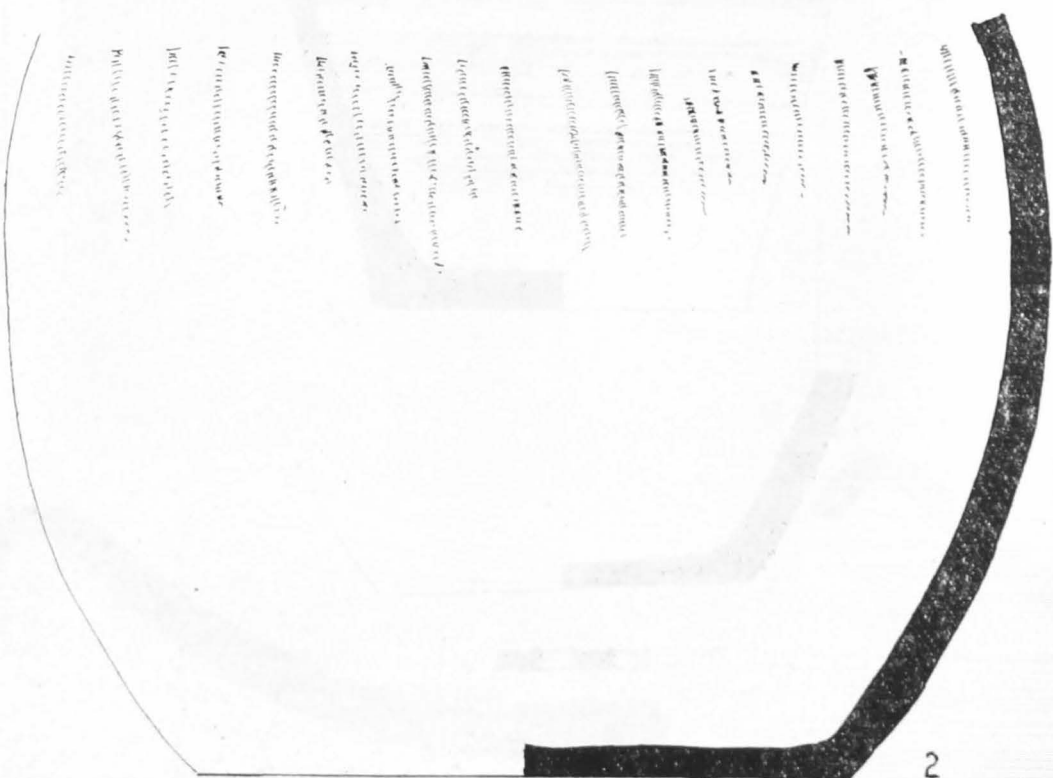
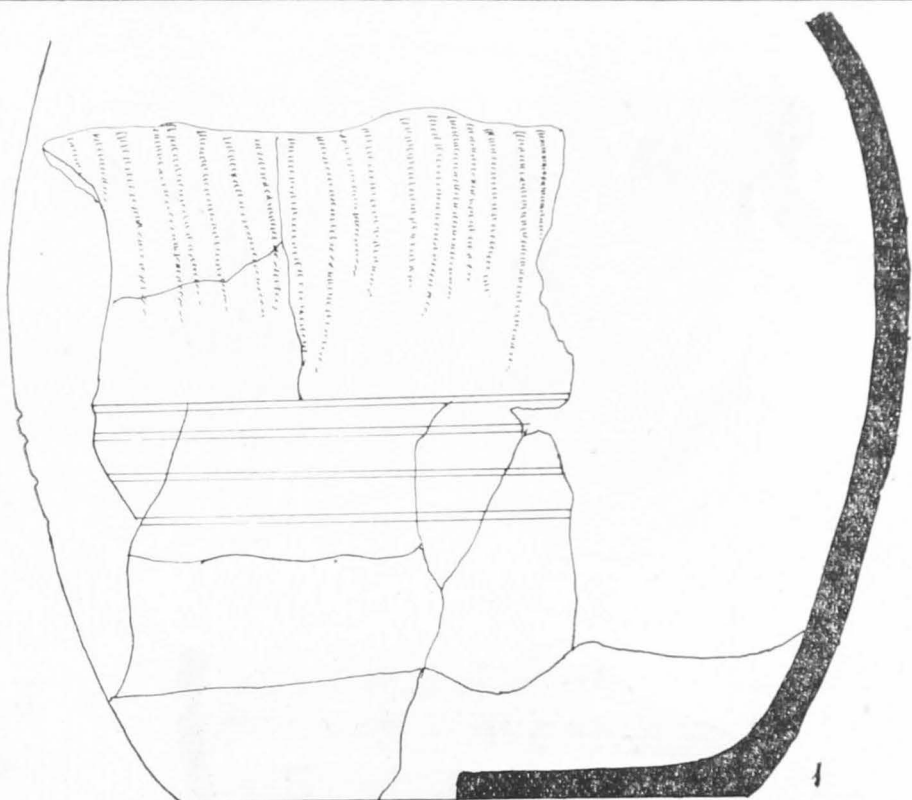

Planșa VI

Planșa VIII

Planșa IX